

Conferència "Dret a decidir".
Nueva Economía Fórum. 31/10/2012

Agraïments.

És cert que vivim temps complicats a nivell econòmic, amb una crisi sense precedents, amb una taxa d'atur que no para de créixer i amb cada vegada més gent que ho passa malament... I com a Govern, i com a formació política, no hem dissimulat mai aquesta crua realitat, ni mai hi hem deixat de prestar atenció. És més, tot el que ens plantejem és precisament per poder-hi fer front amb més garanties, amb més possibilitats de resoldre-ho. Ara bé, també és cert –i vist des de fora pot semblar una paradoxa- que Catalunya està vivint uns moments molt intensos i molt interessants a nivell polític. Diria fins i tot que apassionants. En només dos mesos, en el temps que va de la Diada a avui, que som 31 d'octubre, el panorama polític al nostre país ha començat a dibuixar noves rutes i nous escenaris. I dels diferents valors o sentiments que identifiquen les enquestes, la il·lusió i la confiança ocupen un lloc ben destacat.

Situats en el moment en què estem, hem sentit algunes veus –sobretot a Madrid, però també algunes al nostre país- que diuen que l'aposta que han emprès el president Mas, i Convergència i Unió, és circumstancial, conjuntural, com si fos una mena d'erupció momentània que d'aquí a un temps desapareixerà. A tot això hi afegixen que és fruit de la improvisació o d'un intent de fugida endavant, i en definitiva, una decisió més pròpia dels sentiments més arrauxats que de la raó.

S'equivoquen i molt. D'entrada, perquè aquesta aposta, aquesta transició catalana, no és un caprici ni una simple il·lusió del president Mas. Just és tot el contrari. És una aposta del poble de Catalunya. Transversal, àmplia, profunda, meditada, presa amb temps i no pas d'un dia per l'altre, optimista i fruit d'una constatació objectiva: després de 32 anys, l'encaix de Catalunya a Espanya resulta impossible, i en conseqüència ja no val l'anar tirant a l'espera de més noves falses promeses ni les velles fórmules, com el federalisme, que no té ni un sol defensor fora de Catalunya, tal i com al llarg dels anys s'ha encarregat de demostrar la realitat. Per encarar el futur de Catalunya, cal un nou camí.

Estem davant d'una aposta molt seriosa, estructural i que no té marxa enrere. En aquest sentit, val la pena fer una mirada cap al passat proper per poder constatar que la transició nacional basada en l'exercici del dret a decidir del poble de Catalunya ja fa temps que està en marxa.

I si no, comprovem què deia ara fa 5 anys, el 20 de novembre de 2007, Artur Mas, en la conferència que va fer a Barcelona, al Palau de Congressos de Catalunya:

"El dret a decidir dels catalans enfonsa les seves arrels en les conviccions i en les creences més genuïnament democràtiques. El dret a decidir d'un poble és l'exercici de la democràcia en estat pur. A quin demòcrata li fa por això? A quina persona amb principis democràtics sòlids i ben fonamentats li pot fer basarda que la democràcia es manifesti amb naturalitat? Si Catalunya és una nació, i ho serà mentre els catalans ho vulguin, i no és simplement una derivada o un subproducte constitucional, els catalans tenen, tenim, el dret democràtic a decidir el que més ens convé com a poble."

Insisteixo: Artur Mas, novembre de 2007. Aleshores, la tesi era ben senzilla i lògica: el poble català havia votat l'Estatut, calia que es desplegués i que el Tribunal Constitucional no el toqués. Si el que correspondria fer, no passava -deia Artur Mas-, aleshores, calia seguir fidels a la voluntat del poble.

I per això, per pura coherència, Artur Mas el 16 de juliol de 2010 al Parlament de Catalunya, durant la seva intervenció al debat general sobre la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut que es produí en aquelles dates, deia:

"S'ha d'encetar un nou camí. Costarà una mica més, costarà una mica menys, però s'ha d'encetar un nou camí. I el nou camí ens el marca aquell lema que diu: "Som una nació, nosaltres decidim". Crec que aquest ha de ser el nou camí."

En aquelles dates, després de la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut, sovint planava una pregunta retòrica: "I ara què?" Per alguns de nosaltres, la gent de CiU, coherent amb les nostres conviccions i els nostres compromisos, la resposta era la que Artur Mas havia anticipat el 2007: "Dret a decidir". I així la vàrem escriure el mateix estiu de 2010:

"La força del dret a decidir és la llibertat i la democràcia. I el seu horitzó no té límits. Qui s'atreveixi a posar límits a la llibertat i a la democràcia, només podrà recórrer a la força de l'arbitrarietat. I vista l'experiència, no hi ha més remei que canviar de paradigma. Uns hi arribaran per eliminació, d'altres hi som per convicció. Però en tot cas, només queda un camí per defensar l'autogovern de Catalunya, que vol dir la identitat catalana i el seu progrés econòmic, social i cultural. Només hi ha un camí possible: la democràcia. No fixar més límit que el resultat de la democràcia mateixa. Les propostes circumscrites en el topall d'altres marcs, com el de l'Estatut o el de la Constitució interpretats restrictivament pel Tribunal Constitucional i els partits polítics espanyols, són propostes a data d'avui directament contràries a la voluntat lliurement expressada pels catalans."

Així doncs, la primera idea que els volia transmetre: la proposta de dret a decidir ve de lluny, està raonada, fonamentada i formulada a consciència. I a més, avui compta amb un suport molt transversal de la societat catalana, que totes les enquestes situen entre el 70 i el 80% de la població.

Vull aprofitar aquesta ocasió que se'm dóna no només per recordar d'on venim, sinó sobretot per explicar què entenem exactament sobre el dret a decidir.

Quins són els fonaments del dret a decidir? Quins són aquells elements que el fan possible i que li donen sentit?

Al nostre entendre, són fonamentalment tres: la nació, la democràcia i el projecte de país.

Primer. Catalunya és una nació. I ho som per història, perquè compartim una cultura i una llengua, perquè tenim unes institucions pròpies i també un sistema de partits diferent a l'espanyol, però per damunt de tot, perquè així ho sent i vol el poble de Catalunya. Així va quedar recollit al preàmbul de l'Estatut de 2006. I molt abans, la Llei 1/1980 –la primera llei catalana de la democràcia restablerta– deia el següent: "Ara, en reprendre Catalunya el seu camí de llibertat, els representants del Poble creuen que la Cambra Legislativa ha de sancionar allò que la Nació unànimement ha assumit. (...). Article primer. Es declara Festa Nacional de Catalunya la diada de l'onze de setembre.". El text és inequívoc.

En aquest sentit, davant d'aquells que qüestionen la nostra raó de ser i la nostra existència com a nació, convé recordar i posar en valor, per exemple, la continuïtat institucional de la Generalitat de Catalunya. I sense anar més lluny, cal tenir present que el restabliment de la Generalitat va tenir lloc el 29 de setembre de 1977 a través d'un reial decret. Un any abans, per tant, que s'aprovés la pròpia constitució. Dit d'una altra manera, les institucions d'autogovern de Catalunya no tenen el seu origen formal en la constitució ni en la configuració de l'estat de les autonomies. A través de l'impuls d'aquest reial decret encara en els inicis de la transició, es va fer un reconeixement a la personalitat històrica de Catalunya, a la seva personalitat política, i també al seu fet diferencial. I en aquell moment, per cert, les normes del dret espanyol no ho permetien.

Així doncs, Catalunya és un subjecte polític, un subjecte de dret. És indiscutiblement un demos. I en aquest sentit, resulten injustificables aquelles veus que hem sentit aquestes setmanes des d'instàncies de Madrid argumentant que Catalunya no pot exercir el dret a decidir, ni en conseqüència celebrar un referèndum, perquè no existeix com a subjecte polític, ja que l'únic subjecte, l'únic demos, és el conjunt del poble espanyol. Crec que es posa de manifest que topen amb la realitat de Catalunya. Fins i tot amb la realitat formal, aquella que recullen de manera freda les lleis.

Abans d'avançar en la meva exposició, em permetran un petit parèntesi a mode de reflexió i amb un punt d'ironia. Als grans defensors de la constitució espanyola que han sortit darrerament i que se n'omplen la boca tot el dia, em vénen ganes de preguntar-los: **quin article concret poden citar de la mateixa constitució per acreditar que Catalunya forma part d'Espanya?** Si miren la constitució veuran que Catalunya no hi surt ni una sola vegada. Cap esment directe. Hi surt per exemple Madrid, que és la capital de l'estat. També els territoris forals, Canàries, Ceuta, Melilla... però no pas Catalunya. De manera explícita no surt enlloc!

És evident que la resposta és que hi ha molts elements, de fet i de dret, que demostren que Catalunya avui forma part d'Espanya. Podríem dir que no està explícit a la constitució espanyola, però s'entén i se sobreentén. Ara bé, si aquesta és la lògica hermenèutica per interpretar les lleis, i especialment per un tema tan sensible com el que acabo d'esmentar, també hauria de poder aplicar-se per admetre que Catalunya és una nació. I per això aquest exercici, amb un punt d'absurditat que els he plantejat. Que Catalunya és una nació no està explícitament a la constitució, però s'entén i se sobreentén que és així. Hi ha lleis que ho diuen, com la Llei 1/1980, per la qual es declara Festa Nacional de Catalunya la diada de l'onze de setembre, el mateix Estatut d'Autonomia de Catalunya vigent, hi ha resolucions del Parlament que així ho manifesten, ho diuen els llibres d'història, etc.

Segon. La democràcia. D'entrada, és evident que la idea del dret a decidir només pot tenir lloc en una societat democràtica. I en aquest sentit, cal preguntar-se com es pot defensar la democràcia i alhora rebutjar l'exercici del dret a decidir. El dret a decidir és un exercici de pulcritud democràtica. Certament, el marc jurídic és fonamental per a la convivència i per a l'exercici de la pròpia democràcia. Ara bé, el marc jurídic ha d'estar al servei de la democràcia, i no pas a l'inrevés. No perquè sí l'article 1 de la constitució defineix Espanya com un "Estat social i democràtic de Dret", i precisament seguint aquest ordre. Per això, el que no pot ser és que la llei s'acabi convertint en una mena de teranyina que impedeixi la democràcia i el progrés econòmic i social. Així, pretendre respondre als reptes del segle XXI, amb una estructura jurídica rígida que respon més aviat al segle XIX, certament pot ser un impediment que posi les coses difícils, però és un fre que tard o d'hora acabarà cedint a la voluntat manifesta del poble de Catalunya, que és l'anhel de poder decidir. En tot cas, la incògnita és veure si això serà més aviat en els propers temps o més aviat en els propers anys.

En aquest sentit, la casualitat ha fet que la reacció que està tenint el govern espanyol quedi encara més en evidència. Fa setze dies, vam veure com el primer ministre d'Escòcia i el primer ministre del Regne Unit compareixien junts a la seu del govern d'Escòcia per anunciar un acord històric pel qual s'autoritza una consulta al poble escocès perquè pugui decidir el seu futur.

David Cameron va demostrar el que significa el valor de la democràcia. Certament, ell està en contra que Escòcia pugui esdevenir un nou estat d'Europa, i evidentment en el seu moment, farà campanya activa a favor del no. Però no obstant això, ha entès el que és essencial. Que quan un poble manifesta un mandat clar, com va fer el poble escocès donant un suport majoritari en les darreres eleccions a la idea de celebrar un referèndum d'autodeterminació, la política, i també la llei, han d'estar al servei de la voluntat expressada a les urnes. Es poden negociar les condicions, com han fet ells, però mai qüestionar el principi i la voluntat popular lliurement expressada.

Per cert, val la pena recordar el que va dir la setmana passada el vicepresident de la Comissió Europea, Joaquín Almunia en referència a

aquesta qüestió: "Com tantes altres vegades, els britànics ens acaben de donar una lliçó de democràcia". No ho podia haver dit més clar.

Cal dir que resulten sorprenents algunes reaccions que han sorgit després d'aquest acord històric per córrer a destacar que el cas català i escocès són completament diferents i que els marcs jurídics d'Espanya i del Regne Unit no tenen res a veure. Certament, parlem de dues realitats molt diferents, però els que diuen això demostren que no han entès el fons de la qüestió, allò que és substancial, o no ho volen entendre. Perquè l'important del cas Escocès no és l'autorització jurídica del referèndum, per entendre'ns la seva articulació, sinó la voluntat política que ho ha fet possible. De nou, tornem al que deia fa un moment: el respecte a la democràcia i al seu exercici.

En essència, l'important és la predisposició a comprendre i adaptar-se als nous reptes, a entendre que la realitat és canviant. Certament, fa 25 anys, l'objectiu que Catalunya pogués disposar d'un estat propi era minoritari, ja fos perquè es creia en d'altres fórmules en la línia de l'encaix dins d'Espanya, ja fos perquè tot i anhelar-lo, es veia molt llunyà. Però la societat catalana ha canviat, i molt. I el que ha d'entendre el govern espanyol és que no pot continuar responent amb velles respostes a nous esquemes. Efectivament, l'estructura jurídica no està preparada per aquest procés. Ara bé, perquè no ho està, vol dir que no es pot fer? Vol dir que s'ha d'avortar la voluntat d'un poble? Com em deia ahir una persona de gran vàlua jurídica, una constitució rígida, que no s'adapta als temps està condemnada al fracàs. I també venia a dir això Rubio Llorente fa uns dies, el qual precisament no és gens sospitos de ser favorable a les tesis que defensem.

Al final la pregunta és clara, tal i com manifestava el president Mas el passat cap de setmana: el president del govern espanyol ha de dir si acceptarà la voluntat del poble de Catalunya? Sí o no?

En aquest sentit, val la pena posar de manifest quants exemples hi ha a Espanya i al seu ordenament jurídic on la formalitat de les lleis i la constitució s'ha vist superada per la realitat. Moltes vegades. Massa, fins i tot.

De fet, es podria dir que hi ha dos tipus de superació recurrent o habitual de la formalitat jurídica en el si de l'estat espanyol: el que representa un incompliment flagrant de les regles del joc, per una banda, i el que podríem denominar "incompliment convingut" per la via interpretativa, per una altra banda.

El primer, l'incompliment flagrant de les regles del joc, és del tot inacceptable i genera inseguretat jurídica als ciutadans i a les empreses. Aquesta mala praxis després es veu reflectida en informes com el "Doing business", del Banc Mundial, on Espanya ocupa el lloc 136 d'un rànquing de 185 països sobre les facilitats burocràtiques per començar un negoci. O bé l'informe que elabora anualment el Fraser Institute del Canadà, en què Espanya, aquest any 2012, ocupa el lloc 36 pel que fa al rànquing de seguretat jurídica, superada per països com Malta, Estònia, Xile, Kuwait o Bahrain.

El segon tipus de superació de la formalitat jurídica ve del que denomino "incompliment convingut", mitjançant la interpretació de les lleis i la constitució. I d'aquesta praxis en tenim molts exemples, que tots ells tenen en comú la necessitat d'adaptar el marc legal a la realitat inexcusable. Els en poso alguns:

- El mal ús del recurs al Real Decreto Ley per regular tota mena de matèries, sigui urgent o no.
- El reiterat incompliment de sentències del Tribunal Constitucional per part del govern espanyol.
- L'accés a l'autonomia d'Andalusia (a Almeria el referèndum no va obtenir majoria absoluta i va caldre modificar la llei orgànica de modalitats de referèndum).
- L'assumpció de les competències de trànsit per part del País Basc, tot i ser una competència exclusiva de l'estat (drets històrics). Article 149.1.21 de la constitució.
- La sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, vulnerant el sentit del resultat del referèndum vinculant que l'havia validat.
- En aquests darrers temps, la manera com s'han liquidat les garanties processals en la confecció dels pressupostos públics, com a conseqüència dels imperatius de la Unió Europea.

Certament, el 1978, quan es va elaborar i aprovar la constitució espanyola no es va pensar en el dret a l'autodeterminació. Per diverses raons. En primer lloc, perquè llavors hi havia uns actors amb molt de pes, que ara, afortunadament ja no hi són com a tals: l'exèrcit, els moviments radicals violents, l'oligarquia provinent del règim franquista... En segon lloc, perquè el record de la guerra civil i el que aquesta va suposar encara era molt viu. En tercer lloc, perquè fins llavors, la democràcia a l'estat espanyol no havia durat mai més d'una dècada. I en quart lloc (tot i que n'hi hauria més), perquè en aquell moment, calia buscar l'equilibri entre territoris, per tal d'intentar vertebrar l'estat.

Aquell context és el d'ara? Les limitacions que hi havia llavors, i que ja no existeixen, han de seguir condicionant? La realitat és que ara tot això és molt diferent. De fet, no té res a veure amb 34 anys enrere, com ens podria fer veure qualsevol jove que no va viure la transició perquè ni tan sols encara no havia ni nascut. Un jove al qual totes aquestes raons que he esgrimit li semblarien molt desconegudes. En aquell moment, el catalanisme polític, majoritàriament, va acceptar la constitució, perquè, en definitiva, la por al franquisme era present i molt raonable. Ara, però, quina por es pot argumentar amb consistència i que sigui creïble? És evident que cap.

Finalment, **el tercer element que fonamenta el dret a decidir és el projecte de país. Nació i democràcia, per a què?** Doncs per poder fer realitat un projecte de país al servei de les persones, de les necessitats socials, econòmiques i culturals del conjunt de la societat catalana. Aquest

ha estat el tret distintiu del catalanisme polític: l'articulació d'un projecte de país com a garantia de present i de futur. Des del Memorial de Greuges del 1885, passant per la Mancomunitat de Prat de la Riba, i acabant amb la construcció del país d'aquestes darreres tres dècades. I ara, al 2012, també. Perquè si s'ha marcat com a objectiu l'estat propi és per poder disposar d'instruments per fer efectiva la Catalunya 2020 que ens situï entre els països capdavaners d'Europa; és per poder viure millor; és per poder fer realitat el projecte de país col·lectiu, cosa que dins l'estat espanyol veiem que no és possible. El projecte el tenim, però amb les eines que ara disposem, no el podem dur a terme.

La tercera idea que els voldria desenvolupar és **com s'ha d'exercir aquest dret a decidir del poble de Catalunya**. En aquest sentit, identifiquem quatre regles que haurien de guiar aquest procés. Unes regles que s'inspiren en el que ha establert el Tribunal Internacional de Justícia de la Haia.

Dels diversos estudis i anàlisis de què disposa avui el Govern de la Generalitat, arribem a la conclusió que **el dictamen del Tribunal Internacional de Justícia de la Haia de juliol de 2010 es pot considerar el primer document que posa les bases per a la definició d'un dret a decidir** reconegut internacionalment.

En aquest sentit, el Tribunal Internacional de Justícia de la Haia estableix que la legitimitat d'un procés basat en l'exercici del dret a decidir descansa en els següents principis:

- 1-L'absència de violència, que sigui **un procés pacífic**.
- 2-Seguir un procediment democràtic.
- 3-Intentar arribar a acords amb l'estat matriu.

Per tot això, com deia, identifiquem quatre regles que haurien de guiar el procés del dret a decidir en el cas de Catalunya:

Primera. La democràcia. Tal com el Parlament de Catalunya va aprovar per una àmplia majoria el passat 27 de setembre, durant la propera legislatura, s'ha de poder consultar el poble de Catalunya. En aquest sentit, caldrà trobar la fórmula tècnica i jurídica que ho faci possible i decidir quina és l'òptima. N'hi ha diverses. Es podria utilitzar l'article 150.2 de la constitució, per a transferir o delegar a la Generalitat la competència per autoritzar un referèndum. Es podria utilitzar una futura llei de consultes de Catalunya, d'acord amb el propi marc estatutari. Es podria utilitzar també el marc legal de la llei de consultes referendàries aprovada pel Parlament. O també, podria convocar el referèndum l'estat. Lògicament, només a Catalunya.

En aquest sentit, es fa necessari preguntar-se quina actitud trobarem a l'altre costat de la taula, quina serà la seva postura. S'optarà pel diàleg amb Catalunya? Hi haurà una implicació per trobar una proposta per fer possible aquest dret a decidir? O bé se cenyirà al que s'ha fet fins ara, explicant tots

els impediments i apel·lant únicament a l'excusa d'una determinada interpretació legal?

Per cert, en aquest punt, val la pena tenir present la doctrina del Consell d'Europa, del qual l'estat espanyol n'és membre. En aquest sentit, cal destacar la *Recomanació 1704/2005 de 29 d'abril, sobre bones pràctiques de referèndums a Europa*, en la qual el Consell fa diverses declaracions d'especial rellevància. Per exemple, sobre la *recomanació* del recurs al referèndum com a mitjà per enfortir la *legitimitat democràtica* de les decisions polítiques; i la necessitat de *promocionar* el recurs del referèndum com a mitjà que *reforci el procés democràtic dins els Estats membres del Consell d'Europa*. La recomanació també considera que cal *reconèixer la possibilitat de referèndums d'àmbit territorial inferior a l'estatal* (regional i local). Així mateix, el Consell considera que el cas d'un referèndum consultiu s'ha de sotmetre a regles *més elàstiques*, perquè el seu resultat no dona lloc a l'adopció de cap norma, la qual cosa exclou una possible violació del dret superior.

A part d'això, cal destacar la reflexió que s'extreu de la doctrina del Consell d'Europa en el sentit de la íntima relació que es dona entre *democràcia, drets de participació política i referèndum*. I aquesta relació no té només una transcendència interna o estatal, sinó que es pot connectar també amb drets de naturalesa internacional, com és el cas, singularment, de l'article 25 del Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics de 1966 o de l'article 3 del primer Protocol del Conveni Europeu de Drets Hums (CEDH). Aquests dos preceptes van ser considerats pel Consell d'Europa en el cas del referèndum de Montenegro com a principis fonamentals de dret electoral internacionalment reconeguts, que calia respectar en aquell cas.

La segona regla del dret a decidir és que ha d'anar acompanyat de grans majories. El 51% dels vots emesos probablement no sigui suficient per un procés d'aquestes característiques. No em facin dir quin és el percentatge concret, però el que sí que està clar és que el dret a decidir s'ha de sustentar sobre una majoria sòlida i àmplia, perquè precisament aquesta és la seva força i el que el farà imparable.

Per cert, els que volem canviar ens autoexigim grans majories. Per contra, els que volen mantenir-nos dins l'estat espanyol ni tan sols apel·len a la democràcia. Estarien ells d'acord en dir que per mantenir Catalunya en el si de l'estat espanyol caldria que així ho reflectís una àmplia majoria del poble de Catalunya? Aquesta aposta els honoraria i els faria creïbles en termes democràtics.

La tercera regla. El procés s'ha de desenvolupar de manera pacífica i amb ple respecte per la convivència. Si aquestes condicions no es donessin, certament ens ho hauríem de replantejar. No obstant això, estic absolutament convençut que això no passarà. Aquest és un camí que serà tranquil, respectuós, que no vol ni l'enfrontament ni el trencament. I ho serà perquè així ho volem els catalans, i en cap cas, i malgrat les provocacions, que n'hi haurà, no sortirem d'aquest guió caracteritzat per la il·lusió, l'esperança i l'afirmació en positiu.

En darrer terme, **la quarta regla és Europa**. Catalunya és Europa, i hi és des de fa molts segles. Fins i tot es pot afirmar que molt abans que d'altres territoris de la península. En aquest sentit, resultaria absurd que ara que pretenem iniciar un nou camí de llibertat i de futur, renunciéssim a un projecte d'èxit com és la Unió Europea. Un projecte polític comú que certament presenta algunes mancances i debilitats, com per exemple, una falta de respostes davant d'una crisi econòmica excepcional, però que alhora és una aposta sòlida davant d'un món global.

Així doncs, el nostre camí és cap a una Catalunya que disposi d'un estat propi en el marc d'una Unió Europea amb lideratge, amb amplis poders i amb unes polítiques comunes en tots els camps estratègics.

I davant dels dubtes i les inquietuds, convé preguntar-se com s'entendria que un contribuïdor net de recursos a Espanya i també a Europa, com és el cas de Catalunya, es quedés al marge de la pròpia Unió Europea.

Aquestes són les quatre regles que pensem que marquen el camí del dret a decidir del poble de Catalunya. Són certes de com pensem que cal abordar el camí i la consulta que ens proposem fer. A partir d'aquí, hi ha alguns aspectes concrets que la lògica indica que cal deixar per una mica més endavant: la data concreta de la consulta, o la fórmula jurídica per fer-la, que tal com he assenyalat es pot plantejar amb diferents possibilitats; o també la pregunta concreta, que caldrà abordar entre tots els partidaris de fer una consulta.

En aquest sentit, per concloure la meua intervenció, i per esvair dubtes a aquells que són allò que en podríem denominar escèptics crònics. Si el poble de Catalunya així ho avala el 25 de novembre, l'exercici del dret a decidir i el camí cap a l'estat propi ja no tenen marxa enrere. D'aquí el caràcter històric d'aquestes eleccions. Aquest és un camí seriós, que va de debò, que neix de la il·lusió per ser, per fer i per conquerir el futur, i que alhora també és fruit de la raó i d'una profunda reflexió de molts anys. Un camí que podrà trigar una mica més o mica menys de temps, que travessarà algun tram més difícil, però que arribarà al cim segur.

Moltes gràcies per la seva atenció, i a la seva disposició per totes aquelles preguntes que em vulguin formular.